

ПАРТИЈСКО-ПОЛИТИЧКИ РАД У ЈЕДИНИЦАМА У ТОКУ НОР-а

Наша ослободилачка војска била је и политичка војска, чији је сваки војник био и борац и политичар. КПЈ је улагала максималне напоре да оружане формације не представљају само војничку силу, него да буду истовремено и политичка снага која поред задатка ослобођења земље има огромну улогу и у решавању задатака социјалистичке револуције. Због тога је политички рад био интензиван и представљао један од најважнијих сектора партијског рада. Чланови Партије и СКОЈ-а и многи други борци су били и политички пропагатори и тумачи партијске линије код осталих бораца и народа. Требало је васпитати и политички уздићи остале борце, да не само усвоје политичку линију на датој етапи борбе, већ да и даље следе ту политику и буду спремни да се за њу боре и жртвују. Требало је убедити масе да НОБ, којој на челу стоји КПЈ, није само нужна и потпуно оправдана, већ да је и једина алтернатива — или борба против окупатора, или ропство и смрт.

... „Нама не треба само борацки квалитет партизана... још важнији је фактор политичка свест партизана...“¹⁾ — писао је друг Ранковић партијском руководству 1. крајишке бригаде. У писму се даље истиче да су потребни такви борци, који ће се не само супротставити оружјем окупатору и народним издајницима, него ће и убудуће ићи путем који указује КПЈ.

У многим директивама највиших партијских форума о задацима партијских организација у партизанским јединицама подвлачи се да се рад партизанских одреда, чета и батаљона не своди само на чисто војничке акције, већ да их партијске организације у њима морају изградити да делују и као политички фактор. Према томе јединица се није смела задовољити само извршењем неког борбеног задатка и онда мирно сачекати нову акцију, него је требало да у крају где се затекла или где ће се наћи следећег дана по извршеном маршу, предузме потребне мере агитационо-пропагандне делатности.

Свестраним и упорним радом партијских организација требало је од комуниста ратника, оданих Партији и народу, створити комунисте борце, из чијих ће покрета, речи и дела зрачити партијска, од-

1) *Стварање и развој „ЈА“, књига II, стр. 120—121.*

носно политичка линија НОБ. На питању борбе против окупатора у првој години рата развила се оштра борба за масе. Спровођење овог задатка било је отежано, јер се морало борити не само против окупатора и отворених домаћих издајника, него и против прикривених непријатеља, који су на све могуће начине настојали да се прикажу као пријатељи и заштитници народа, а у ствари су спремали најцрњу издају и своје народу и НОБ.

Требало је разобличити Дражу Михаиловића, перфидног и лукавог издајника, који је био најјачи ослонац домаће и међународне реакције. Његов покрет је био за Србију, Црну Гору, већи део Босне и Херцеговине, као и за део Хрватске где је претежно настањен српски живаљ, главна сметња народном јединству за борбу против окупатора. . . . „Када се добро анализира читав случај Драже Михаиловића — каже се у писму друга Тита од јануара 1942. упућеном ЦК КПХ — онда се јасно види да је Дража Михаиловић био она резерва непријатеља у нашој позадини која је нама иза леђа требала задати смртоносан ударац. . . Упорна пропаганда на Лондонском радију, популаризација Драже Михаиловића као врховног команданта свих оружаних снага у Југославији, разне лажне вјести тога радија о наводним борбама четника против Њемаца, јасно потврђују ову констатацију да су и лондонска влада и читава реакција у Србији заједно са окупаторима радили у истом циљу — да нас униште“.²⁾

У Хрватској, на пример, највећи непријатељ јединствене борбе против окупатора био је Мачек који се, такође, служио најподлијим методама против НОБ. И њега и његову политику требало је раскринкавати. У Словенији је, исто тако, било више примера политичке сарадње окупатора и домаћих издајника. Италијански окупатор је овде вешто поступао. У току предузете офанзиве у јесен 1942. у првом налету фашисти су спроводили страховити терор над становништвом како би што више застрашивали народ. После тога су наоружали народне непријатеље и издајнике и приказивали их као народну војску која штити и брани словеначки народ од комуниста, а сами су привремено прекинули са репресалијама, паљењем села и стрељањима. Створили су разне војне формације, „Легију смрти“, „Белу легију“, „Словенску легију“ и сл., наоружали их и употребили у борби против партизана и за застрашивање народа у чему су, мада је већина словеначког народа остала и даље уз НОБ, макар и привремено успевали. У осталим крајевима наше земље где политички рад са масама није био интензиван ни довољно широк, морало се прво путем војничких успеха разбити реакција, па тек онда свестраним политичким радом придобијати масе за НОБ.

Тежиште политичко-васпитног рада партијских организација у јединицама у току рата заснивало се и на борби за правилно схватање, тумачење, преношење и усвајање линије НОБ. Управо то је и био основни услов да би се могло деловати у масама. Комунисти су улагали велике напоре да се спрече покољи међу нашим народима у по-

²⁾ Зборник, том V/3, стр. 8.

јединим крајевима и да се објасни масама да за недеља усташа или четника није крив хрватски, односно српски народ. Народу је требало објаснити перспективе новог заједничког живота и равноправности свих наших народа и потребу стварања братства и јединства, које се изграђивало и јачало кроз оружану борбу и заједнички проливену крв и Срба и Хрвата и муслимана. „... Све нас утњетава, понижава и пљачка исти непријатељ“ — пише у прогласу ЦК КПХ од јуна 1941. И даље: „Борба против тога омраженог непријатеља може бити успјешна само онда, ако хрватски и српски народ, уједињен и збијен учврсти редове са осталим народима Југославије и поведе борбу против империјалистичких окупатора и њихових плаћеника.“³⁾ Комунисти су стали на чело јединица и народа и личним примером показали да се за те циљеве треба борити с оружјем у руци и да је оружана борба главно средство за постизање најважнијег циља — ослобођења од окупатора и стварања нове заједнице народа.

На тој платформи окупљале су се најшире народне масе. Партијске организације су у току извршења овог задатка усмериле агитационо-пропагандну делатност и према онима који су се у прво време пасивно односили према НОБ, па чак и према онима које је непријатељ успео да привремено веже за себе. Таквим ставом умањивана је непријатељска пропаганда и разбијана његова организација, па чак и његове војне формације као што су биле разне милиције састављене од заведених сељака. Чланови Партије су радили у народу користећи погодне форме рада, као појединачне или групне разговоре, посела, зборове, помагали су на раду у пољу, обављали прегледе болесника итд. На тај су се начин једноставно и брзо успостављали контакти и омогућаван је шири рад у масама.

У сачуваним материјалима, директивама и упутствима највиших партијских руководстава нарочито се инсистира на што свестранијем испуњавању партијског задатка, по којем су комунисти дужни да упорним и систематским радом подижу борбени морал и политичку свест бораца. Истичу се, такође, штетне последице које би могле настати ако би чланови Партије сматрали себе привилегисаним и стварали било какву подвојеност између себе и масе осталих бораца — ванпартијаца. А да би се избегла свака оваква или слична могућност, постављао се задатак члановима Партије да они сами извршавају најтеже задатке и да личном храброшћу, пожртвованашћу и примерним извршавањем наређења стекну поштовање и углед код осталих бораца. Лични и непосредни контакти и састанци целог колектива представљали су једну од форми васпитног рада комуниста са осталим борцима која је у пракси дала огромне резултате. О једном извештају политичког комесара Космајског одреда од августа 1941. у вези са овим питањем се каже: „... За сада се рад састоји у претресању, учвршћењу морала, дисциплине и организације, потом у читању и дискутовању, помагању ванпартијских елемената у подизању, изграђивању и приближавању Партији и њеним задацима... Нарочито

³⁾ Зборник, том V/1, стр. 9.

се показало као корисно и практично имати другарице партијке у Одреду за рад са женама...⁴⁾

Једно од важних питања која су решавале партијске организације био је и интензиван рад на политичком и теоретском уздизању својих чланова. Тај задатак је временом постајао све значајнији и неопходнији, јер су непрестано у редове НОВ пристизале хиљаде нових бораца. Да омладинци не би долазили неприпремљени војнички и политички у НОВ, било је више случајева где су се претходно од стране партијских организација на терену предузимале извесне мере. Тако је, на пример, у току 1941. и 1942. године на територији 1. крајишког НОП одреда организовано неколико војно-политичких курсева за ове омладинце. Курсеви су трајали просечно до месец дана и на њима су они стицали најосновнија војно-политичка знања. Те нове снаге је требало прихватити и од њих у што бржем року створити добре, храбре и одане борце.

Из једног партијског извештаја 12. славонске бригаде од маја 1943. види се да је у њен састав дошао већи број нових и младих бораца. Основни задатак партијске организације у бригади у том периоду састојао се у раду да се они што боље прихвате, упознају са линијом НОВ и да се што брже политички изграде. Из писама која су ти борци слали својим кућама могли су се видети и резултати које су комунисти бригаде постигли у раду с њима. Тако једна другарица пише: „Нисам знала да је тако лијепо у партизанима. У почетку било ми је необично и све сам мислила како бих отишла кући. Међутим, наишла сам на такву другарицу да данас више о томе не мислим. Борит ћу се, па ако погинем, погинут ћу као борац и неће ме Швабе одвући на рад у Њемачку“.⁵⁾

У сваком од нових бораца лежала је ова или она неоткривена способност или непробуђена снага. Са њима се свакодневно политички радило, па су се уз помоћ партијске организације упознавали са проблемима који су их интересовали. На тај су се начин изграђивали и оспособљавали за разне војне и политичке дужности. За те задатке требало је мобилисати читаву партијску организацију која је кроз ратну праксу остваривала руководећу улогу у јединицама.

Све ово потврђује обимност и интензитет политичко-васпитног рада и илуструје какву су снагу представљале партијске организације, када су успевале да у кратком времену прилагоде и васпитају нове борце који су ступали у редове НОВ.

Састанци комуниста у јединицама — редовни и ванредни — били су испуњени конструктивним и плодним радом и третирали су увек најактуелније проблеме. Поред разраде политичких и теоретских тема, анализе борбених дејстава и сл., у дневни ред састанака комуниста уносила су се питања: рад на терену, брига о људима, мере за учвршћење јединица, пропусти и недостаци бораца и руководилаца. Чланови Партије добијали су конкретне задатке и обавезивани да на

⁴⁾ Зборник, том I/2, док. 14.

⁵⁾ Микротека ВЈЈ, X-5 (129—132).

наредном састанку реферишу шта је и колико који урадио. На тај начин подизала се њихова одговорност.

На тим састанцима вршене су и свестране припреме за одржавање четних, односно батаљонских радних конференција које су имале снажно васпитно дејство на цео колектив. Ако се указала потреба да се неко питање заостри пред читавом јединицом, на пример, питање војничке дисциплине, међусобних односа, односа према народу и сл., та би се питања детаљно претресала прво у партијској организацији, а затим пред читавим колективом. Једном речју, квалитет рада једне партијске организације ценио се по томе како је она реаговала на све појаве и догађаје у јединицама и на терену, како је васпитавала људе и колико је успевала да све снаге у јединици мобилише на извршавање војних и политичких задатака.

Политичко-васпитни рад одвијао се у току предаха између две борбе, када је јединица била на одмору, или када није била стално у покретима. Али рад није престајао ни онда када је јединица била на положајима. Пре и после борбе, на преданцима у току вишедневних маршева, па и у најтежим приликама, нашло се времена за рад, макар се он сводио понекад само на кратак договор или нужно разјашњење неког важног и актуелног питања. Тако, на пример, у дневнику 3. чете 1. ударног батаљона Никшићког НОП одреда стоји забележено под датумом 14. јун 1942. године да се јединица читаву ноћ и пре подне идућег дана налазила на тешком маршу, а да је поподне одржана батаљонска конференција. Цео следећи дан је био испуњен радом. Рано ујутро је одржан састанак батаљонског партијског актива који је решавао о питањима партијског рада и ситуације у батаљону. После овога одвијао се културно-просветни рад. Поподне је приређена смотра целог батаљона на којој је прегледано оружје, а онда поново конференција батаљона до касно увече где су претресана сва актуелна питања и саопштене одлуке о избору батаљонске коморе, болничког одељења итд. Из извештаја партијског бироа бригаде „Љубо Шерцер“ од 2. X 1942. године види се да се рад партијске организације одвијао несметано, па се, између осталог, каже: „... Свакодневна политичко-партијска настава се већином одржава, макар понекад само четврт до пола сата, и отпадне само онда кад смо због више узастопних ноћних покрета заиста сувише уморни...“⁶⁾

Један од врло значајних задатака партијске организације био је и пријем у Партију. По општем критеријуму који се примењивао у нашим ратним јединицама, у Партију су примани они који су се истакли као политички зрели, храбри и одани борци. Пријем се вршио из редова кандидата. Чланови Партије су појединачно радили с њима и у току кандидатског стажа који је обично трајао неколико месеци (некад дуже, а некад и краће), кандидати су се свестрано припремали за пријем у Партију. Основно мерило је према томе била борбеност, храброст, оданост бораца испољена у борбама против непријатеља и морално-политичке особине и идеолошко-политичка из-

⁶⁾ Зборник, том VI/4, док. 53.

грађеност. Тако, на пример, ниједан од преживелих бораца 4. пролетерске (црногорске) бригаде којих је било преко хиљаду приликом њеног формирања јуна 1942. није се вратио 1943. године у Црну Гору а да није био члан КПЈ.⁷⁾ Колика је важност придавана у јединицама НОВ омасовљавању Партије најбоље се види из податка да је „од 12000 чланова колико их је ушло у рат остало на завршетку рата свега око 3000. Из рата се изашло са 141.066 чланова КПЈ.“⁸⁾

Захваљујући посебној бризи коју је ЦК наше Партије, и посебно друг Тито, посвећивао раду партијске организације на питањима политичко-васпитне делатности, углед Партије је у нашим јединицама порастао до највиших граница. КПЈ је постала не само снага која покреће читав живот и решава сва питања јединице, него у исто време и идеал сваког бораца.

Партијска организација је раду на војним питањима придавала прворазредан значај. Требало је од борца, оданог и политички поузданог, направити доброг стрелца, митраљесца, бомбаша, артиљерца и тенкисту, једном речју бораца који је и морално-политички и војнички оспособљен да се бори против надмоћнијег и технички далеко опремљенијег непријатеља.

Још у току припрема за оружани устанак Партија је при окружним и среским комитетима образовала војне комитете, чији је задатак био да изврше војне припреме устанка. Ови су комитети формирали групе омладинаца и изводили вежбе у руковању оружјем, бомбама и друге војничке радње. С таквим радом продужило се и по окупацији земље. Вежбе су тада прилагођаване приликама и терену, с обзиром на удаљеност од непријатељских гарнизона и посада. Понегде су чак извођене и вежбе гађања бојевом муницијом.

Стварањем првих војних јединица у устанку, отпочело се са радом на војној обуци, мада су се форме војничког оспособљавања бораца усавршавале сходно расту и развоју наших јединица. Када јединица није била ангажована у борби, изводила се редовно и војна обука бораца. Требало је од партизанске војске која је имала недовољан број стручних војних кадрова и врло мало војничког искуства створити компактну и чврсту војну силу која ће обезбедити спровођење линије Партије, наносити војничке поразе непријатељу и довести до победе. Задаци партијских организација и комуниста на овом сектору рада састојали су се поред осталог и у томе да примерним извршавањем наређења и ангажовањем у борби подижу ударну снагу своје јединице, као и способност сваког појединца, помажу рад војних руководилаца, буду носиоци дисциплине у јединици и да извлаче из борбе потребна искуства.

Партијска организација је своју руководећу улогу у јединицама, када се радило о питањима борбених дејстава, остваривала преко војних старешина, којима је помагала својим предлозима и утицала

⁷⁾ „Војно-политички гласник“ 4/1952, стр. 67.

⁸⁾ Реферат А. Ранковића на V конгресу КПЈ, Стенографске белешке, стр. 144 и 162.

на развијање иницијативе штаба. А задатак комуниста у јединицама састојао се у томе да припреме остале борце за предстојећа борбена дејства и да у току њихових извођења буду први у погледу храбрости, дисциплине и извршења задатка. Та припрема за извршење конкрет-ног задатка обично се одвијала на партијском састанку, где би се чланство детаљно упознало. Ту би се искристалисали задаци сваког члана Партије, како да се држи за време покрета и борбе, затим какав став заузети према народу краја у којем се изводи акција, како поступати према заробљеницима и сл. Исто тако, преко организације СКОЈ-а упознали би се и скојевци, а затим преко чланова Партије и СКОЈ-а и читава јединица. На тај се начин цео састав јединице припремао за што успешније извршење задатка.

Војне старешине, као што је већ напоменуто, биле су одговорне као чланови партијске организације своје јединице за целокупан рад, па су кад год би погрешили и они били критиковани, што ни најмање није умањивало њихов ауторитет међу члановима Партије. Треба истаћи да су партијске организације узимале учешћа у развијању пуне иницијативе штабова, а истовремено биле против тога да се претворе у татора командама јер . . . „ однос мора бити постављен тако — каже се у једном писму Врховног команданта од 16. I 1943. године — да Партија стварно буде руководилац, али да то не кочи само-сталност и иницијативу војне команде и да буде обезбијеђено спровођење партијских директива, а, с друге стране, да војна команда по свим питањима има огроман ослон и помоћ од партијске организације као руководећег фактора Народноослободилачке борбе“.⁹⁾

По извршеном задатку, најпре на састанцима комуниста и скојеваца, а затим на четним, односно батаљонским конференцијама, износиле би се испољене грешке и слабости. Војне старешине би редовно по завршеној борби извршиле анализу тока акције и свих позитивних и негативних искустава. Комунисти који су сачињавали истовремено и партијску организацију дотичне команде, односно штаба, настојали су да што боље и потпуније изврше анализу стечених искустава из борби и да са таквом оценом упознају целу јединицу. Задатак чланова Партије у јединици је тада био да што активније учествују у расправљању о грешкама и недостацима, као и да помажу осталим борцима у сагледавању и исправљању грешака које је анализа показала. . . . „То све, наравно, не значи да партијска организација преузима улогу штаба. Напротив! Партијска организација помаже

⁹⁾ Стварање и развој „ЈА“, стр. 210.

¹⁰⁾ Зборник, том VI/6, док. 110.

штабу и подиже његов ауторитет међу партизанима...“, каже се у писму ЦК Словеније од новембра 1942.¹⁰⁾

Корисном праксом критике и самокритике која је била усвојена као метод васпитања комуниста, исправљани су недостаци и грешке. Партијска организација је строгим критеријумом оцењивала држање у борби, тј. личну храброст, дисциплинованост и бригу за борце. Нико ко је заслужио критику није био поштеђен од ње. Кукавичлук, колебљивост, недовољна брига за борца и сличне слабости, Партија је немилосрдно кажњавала. Храбри, дисциплиновани и они који су у борби показали иницијативу, истицани су као пример, похваљивани и одликовани и посебно награђивани пријемом у КПЈ. Зато је готово свака акција била у неку руку и испит на којем су падали сви они који су слабо одговорили својим задацима, а похвалили се они који су показали успех.

Поред овога, у домен овог сектора партијског рада спадала су и питања: дисциплине и извршења наређења, обезбеђења, стражарске дужности, будности на одмору, бојне готовости, чистоће и чувања оружја и др. Партијске организације су непрекидно развијале љубав бораца према оружју и бригу за његово чување и одржавање. Било је низ примера када су се поједине јединице нашле у критичним ситуацијама па су морале да се привремено ослободе тешког наоружања, закопавајући га или уништавајући да не би пало у руке непријатеља. Борци су у таквим ситуацијама преживљавали тешке тренутке, растанак са оруђима и оружјима падао им је као растанак са својим драгим друговима. Чести су случајеви да пушкомитраљезац, на пример, увије у своје шаторско крило или сељачку поњаву оруђе, само да не би покисло и оштетило се, док би се он излагао киши, вејавицама и мразу. Већ пословична партизанска самоиницијатива и сналажљивост долазила је до изражаја и када је требало подмазати оружје, па би у недостатку фабричне масти за оружје добро послужила и срж из костију заклане стоке. Један од задатака партијских организација састојао се и у обучавању бораца у руковању оружјем, што је представљало посебан проблем с обзиром да су јединице располагале различитим наоружањем до којег се долазило једино отимањем од непријатеља. Пошто није било потребних правила, описи појединих делова оружја и функционисање механизма излагани су на часовима војне обуке простим и схватљивим језиком.

Један од облика рада партијских организација било је и такмичење. Оно се припремало преко партијске и скојевске организације и обухватало је готово целокупан живот и рад у јединици, тј. зади-

рало је у све секторе партијског рада. Питања као: која ће јединица више уништити или заробити непријатељских војника или његове технике, чија ће јединица имати бољи војнички изглед, мање недругарских односа, што правилнији став према народу оних крајева кроз које је јединица пролазила итд. — била су обухваћена такмичењем. Тако, на пример, по завршеном децембарском такмичењу 1941. године између партизанских одреда Кордуна и Баније, званично је саопштено да је у погледу остваривања што већег плена у наоружању, отимајући га од непријатеља, највише успеха имао кордунашки партизански одред „Дебела Коса“. Већ крајем 1941. године, партизани Кордуна и Баније заказали су партизанима Лике једномесечно такмичење: „...„ко ће непријатељу у току 1. јануара до 1. фебруара 1942. године нанети веће губитке...“¹¹⁾

Исто тако инсистирало се на такмичењу између јединица и у погледу бојне готовости. Посебне комисије, састављене од војних и политичких руководилаца, вршиле би преглед оружја и сваки учени недостатак повлачио би губљење поена. Такмичење је обухватало све јединице, од десетине и вода па до дивизије, те је умногоме допринело и војним старешинама и партијским организацијама да у што краћем року реше многе крупне проблеме. По завршеном такмичењу јединица која је постигла највећи успех била би похваљена, као и појединци у њој, а главни симбол успеха представљала је прелазна заставица. Дивизијску заставицу добијала је најбоља бригада, бригадну најбољи батаљон, батаљонску најбоља чета итд.

---

¹¹⁾ Зборник, том V/2, док. 95.